

הדף היומי

מדרשית הדף היומי

הבית הרוחני שלך

עלון יומי ללומדי הדף היומי יו"ל ע"י "מדרשית הדף היומי פ"ת"

מסכת ברכות - דף כח

!!! מקום זה מיועד להנצחה !!!

עיונים על הדף

מה סבר רבי יהושע ערבית רשות או חובה

במעשה שהובא בגמ' ששאל התלמיד את רבי יהושע ואת ר"ג אם תפילת ערבית רשות או חובה, במהלך הגמ' צריכים להשכיל בכמה וכמה פרטים, האם רבי יהושע לא אמר את מה שאמר בתחילה. מה היתה התשובה של רבי יהושע אם ישנו בהכחשה או לא. מדוע ר"ג ציער את רבי יהושע.

בתוס' בבכורות לו, א לגבי הסוגיא שחששו שכהן שיעשה מום בכוונה בבכור, אמר רבי יהושע שיש לחלק בין כהן עם הארץ לכהן תלמיד חכם, ור"ג סבר שאין לחלק ותמיד נחשדו הכהנים להטיל מום, ושם נזכר כמעשה לפנינו שנשאלה השאלה בביהמ"ד וכו'. ורש"י שם ביאר שבאמת רבי יהושע אמר דבריו, וחזר בו. אבל תוס' שם תמחו דבר שהרי אם פסקו להלכה שתפילת ערבית רשות, הרי שדברי רבי יהושע נשארו ולא חזר בו. א"כ מה היה כל המהלך.

הבן יהוידע מקדים שבסוגיא זו בודאי יש הרבה קושיות ודקדוקים - ואין צריך לפרטם. ומגיד את תפילת ערבית כדברי התוספות לעיל, שנקראת רשות היות שמתור לבטלה עבור מצוה אחרת, אבל בודאי שיש חובה גמורה להתפלל ערבית.

ומבאר באריכות גדולה, אם היה שואל אדם אחר את רבי יהושע אם תפילת ערבית רשות או חובה, בודאי שרבי יהושע היה עונה לו 'חובה', כדי שלא יבא להקל בתפילה ערבית. ועוד יש סברא להגדירה בתורת חובה, כיון שאדם שכבר התחיל להתפלל ערבית דבר יום ביומו וכבר נעשית עליו כחוב גמור.

ומה שהשיב רבי יהושע לרשב"י שתפילת ערבית היא רשות, כיון שהכירו וידע שלא שואל בחלק הענייני האם עתה להתפלל או לא, אלא שאלו על עיקר החיוב ותקנת תפילת ערבית, ובודאי רשב"י ששאל ידע שלמעשה מוגדת חובה כיון שכל אדם כבר הרגיל בה. או שהרגיש רבי יהושע ששואל רשב"י מחמת ענין מצוה אחרת, עכ"פ הכיר האיש ואת שיחו ומה כוונתו בשאלה ולכן ענה רשות.

מאיך כאשר נשאלה השאלה בביהמ"ד, לא ידע רבי יהושע מיהו השואל, שהיה מנהגם שכל אדם גיד שאלתו לאחד שהיה ממונה על הסדר היומי שלמדו בביהמ"ד והעלו את השאלה לא בשם אומרה אלא בסדר לימודם, ורשב"י לא עמד בעת שאלתו, כאמור הממונה שאל. וכפי שאלה זו, בודאי הסכים רבי יהושע לדברי רבן גמליאל שצריך לומר ברבים שתפילת ערבית היא חובה, ואם רשב"י היה עומד ושואל, רבי יהושע לא היה מסכים לתשובת רבן גמליאל היות וידע מה כוונת רשב"י לשאול, אך רבן גמליאל לא הרגיש בכוונתו של רבי יהושע וחשב שחזר בו והכחיש, לכן רבן גמליאל לשיטתו עשה ב' דברים, א. להודיע לעולם שרבי יהושע חזר בו וסובר 'ערבית חובה'. ב. רצה לפרסם שחזרתו היתה כלפי ערבית חובה ויאמרו שחזר בו ויחשבו שעלה סובר רשות. לכן העמידו, כדי שישמע הדבר והכל ידברו בדבר שהעמידו ר"ג. ועל דבר זה היה מספיק שייעמוד רגע אחד, אלא ר"ג חשש לזלזולו של רבי יהושע שחזר בו, ולכן העמידו זמן רב, ולכן כעסו החכמים.

ורבי יהושע דן את רבן גמליאל לכף זכות, ואמר לו, אתה צודק שאתה צריך להעמידני, שהרי אם התלמיד השואל היה מת, הרי אם היה נשמע שמועה שאמרתי רשות, כבר חזרתי וראיתי חובה, אבל כיון שאמרתי חובה, רבי יהושע שוב ושוב שאמרתי רשות, לכך צריך לפרסם שבאחרונה אמרתי ערבית חובה. אך זה אמר רבי יהושע שהעמידו על רגליו בתחילה, אבל שהתאחר הזמן אף רבי יהושע הקפיד, וזה גרם שיעבירו את ר"ג מנשיאותו.

מדוע נזכר שמו של רשב"י רק בסוף?

בכל מהלך הגמ' במאור שהשואל היה 'תלמיד אחד', ולבסוף ביארנו בגמ' שאותו תלמיד היה רבי שמעון בן יוחאי, ובודאי שיש להשכיל מדוע רק בסוף הסוגיא נזכר שמו ולא בתחילה כבשאר המקומות. והלא דבר הוא.

מבאר הבן יהוידע, מדוע נזכר רק לבסוף שמו של התלמיד, שהרי אמרו מגלגלין חוב ע"י חייב וזכות ע"י זכאי, וכאשר ילמד הלומד את סיפור המעשה והיו כותבים בתחילה שהיה זה רשב"י, היה זה סן היתמה, היתכן שרבי שמעון בר יוחאי קדוש עליו, על ידו התגלגל הדבר שהורידו את רבן גמליאל מנשיאותו, לכן לא נזכר שמו בתחילת הדברים.

וכאשר מגיעים לסוף המעשה, מתברר שלא רק שרבן גמליאל חזר להיות נשיא ורבי ואלה מחל לו, אלא בעקבות המעשה נהיו נשיאים רבן גמליאל ורשב"י, ולא רק זה, אלא ניצל רבן גמליאל ממתיה, שהרי בודאי הגדולה נגדו על רבי אליעזר בן עזריא, ואם לא היה נגרם שיעורו את ר"ג, הרי היה צריך למות כדי שיוכלו למנות את רב"ע כפי שמוכרח בסיפור עם רב ור"ה, וע"י שגרם רשב"י שיעורו את ר"ג, זכות זו גרמה לעוד זכות שנשא ר"ג בחיים וחדל להיות נשיא, ובנוסף רב"ע נעשה נשיא.

סיכום הדף

נושא היום: ערבית רשות או חובה. מוסף. תפילת רבי נחוניא. ר"א ורשב"י שאמרו לפני פטירתם.

שאל תלמיד [ז] את רבי יהושע אם תפילת ערבית רשות או חובה, **אמר לו רשות. ששאל את ר"ג אמר לו חובה, שאל** התלמיד והרי רבי יהושע אמר רשות, **אמר לו ר"ג** נמתין שיכנסו התלמידים חכמים לביהמ"ד ונשאל השאלה, **שאל ר"ג** אם יש חולק בדבר, **אמר רבי יהושע** שאין חולקים, ואמר לו והרי אמרו בשמן שאמרת 'רשות', **ר"ג** שהיה נשיא המשיך בשיעורו ורבי יהושע נשאר לעמוד על רגליו, עד שכאבו התלמידים החכמים את צערו של רבי יהושע, **ואמרו** לרבי חוצפית המתורגמן שיעצור מתרגום השיעור של ר"ג. **היות** ור"ג הקפיד על רבי יהושע כמה פעמים (נחלק בעדות החדש שלא נראה בלילה, וצוה ר"ג שיבוא אליו ביום כ"ב במקלו ובארנקו. ועוד סבר רבי יהושע שיש חלק בין כהן עם הארץ לתלמיד חכם לבני נדון של מטיל מום בכבורו, ור"ג חלק והיה כמעשה הנזכר ששאל בביהמדרש וכו'). **החליטו** שיעבירו אותו מנשיאותו ועמידו אחר תחתיו, **את רבי יהושע** לא רצו למנות שהרי ר"ג

יפגע מכך, ואם ימנו **את ר"ע** יתכן ויקפיד ר"ג, ולר"ע אין זכות אבות שהיה מבני גרים. **אלא** רצו למנות את רבי אליעזר בן עזריא, שהיה חכם, עשיר, וזכות אבות שהיה דור עשירי לעזריא, **אמר** שימתינו שיתיעץ עם אשתו, **אמרה לו** והרי לאחר זמן ימנו אהר, **אמר לה** ומה בכך כמו שימוש בכוס יקרה שמחר נשברת, **אמרה לו** אתה בגיל יח' ואין זה נאה לנשיא להיראות צעיר, **ובאותה** עת נעשה לו נס ונעשו לו יח' שורות של שערות לבנות, **וזה** שאמר 'הרי אני כבן שבעים שנה'.

מינו את רב"ע, ובאותו היום סילקו את שומר ביהמ"ד שהיה מזמן ר"ג, שסבר ר"ג שמי שאין תוכו כבדו אין לו להיכנס לביהמ"ד, **באותו היום** התרבו הספסלים, **אמר ר"ח ש"א** נוספו 400, **ו"א** שנוספו 700. חלשה דעתו של ר"ג שמא גרם ביטול תורה, **הראו לו** בחלומם כדים לבנים מלאים בעפר, כלומר שהם אינם ראויים, **ונקטת הגמ'** שראוי להכניסם ללמוד תורה, והראו לר"ג ליישב דעתו.

באותו היום פשטו הרבה הלכות שהיו תלויים בספק, וזה היום שנזכר במשניות 'באותו היום'. **ר"ג הגיע לביהמ"ד** אף לאחר שמינו את רב"ע, **באותו היום** בא 'יהודה גר עמוני' ורצה שיגירוהו, **ו"ג אמר** לראו בקהל 'לא יבא עמוני ומואבי בקהל ד"', **אמר רבי יהושע** שמתור לניירו, שהרי בא סנהריב ובלבל האומות והולכים בתר הרוב שבאומות. **ר"ג טען** 'ואחרי כן אשיב את שבות בני עמון' וא"כ שבו למקומם ואסורים. **אמר רבי יהושע**, אם עדיין לא התקיימה הגבואה לעם ישראל 'ושבתי את שבות עמי ישראל' אף אומה לא חזרה. **והתירוהו** לבא בקהל.

כאשר **ראה ר"ג** שפסקו הלכה כרבי יהושע, אמר שציערו לחינם ורצה לפייסו, **כאשר בא לביתו** ראה שקורויו שחורים, **אמר ר"ג**, מקורית ביתך נראה שאתה מתעסק בפחמים, **אמר לו רבי יהושע**, אוי לדור שאתה אחראי עליו ואין אתה יודע צערם של תלמידי החכמים שצריכים להתפרנס ממלאכות בזויות אלו. **ביקש ר"ג** מחילה, בתחילה לא הסכים רבי יהושע למחול, **עד שאמר לו** בשביל כבוד אבא רשב"ג, ומחל לו.

לאחר שרבין התפייס, וכלים להשיב את ר"ג, **אבל** א"א להוריד את רב"ע שרבי המדרש, ואמר ברמז, מי שרגיל ללבוש הגבד ילבע, ומי שאינו רגיל ללבוש לא יכול לומר לרגיל ללבוש, אני אלבש במקומך, **ורמז** לראב"ע שאינו רגיל להיות בנשיאות.

אמר ר"ע, מנינו דלתות ביהמ"ד שלא יבואו עבדי ר"ג ויצערו את החכמים. **אמר רבי יהושע** מוטב שאלך אני לביהמ"ד, דפק על הדלת **ואמר ברמז**, כהן הראוי להזות מי חטאת הוא זה שמתה מי חטאת, ומי שאינו ראוי להזות, לא יוכל לומר לכהן המיוחס שהמים שמוזה הם פסולים, **ורמז** שרבן גמליאל הוא ממשפחת הנשיאים ואין ראוי לראב"ע להיות במקומו. **אמר ר"ע** כיון שרבי יהושע התפייס, וכלים להשיב את ר"ג, **אבל** א"א להוריד את רב"ע שרבי מעלים בקודש ולא מורידים, ולא שייך להשתוות שלא יבואו לידי קנאה, **לכך קבעו שר"ג** ידרוש ג' שבתות, **ורב"ע** ידרוש שבת אחת, וזה שאמרו 'שבת של מי היתה' כלומר מי מהנשיאים דרש.

התבאר במשנה שלדעת רבנן זמן מוסף כל היום [2], **ואמר ר"ח** המאחר נקרא פושע. **התאחר בכוסף** והגיע זמן מנחה, **לרבנן** מתפלל מנחה שהיא תדירה. **לרבי יהודה** מתפלל מוסף שזמנה עובר. **פסק ר"ח**, מקדים מנחה. **שהיה רבי זירא** חלש ולא יכל ללמוד, הלך לביהמ"ד כדי לקום בפני החכמים ולקבל ע"ז שכהן, **יצא רבי נתן בר טובי** שאל רבי זירא מי אמר שנפסקה הלכה כרבי יהודה, אמר לו שר"ח פסק כרבנן שמקדים מנחה. **שנה רבי זירא** הלכה זו ארבעים פעמים, **שאל רבי נתן** האם הלכה זו, זו הלכה הראשונה שאתה לומד מר"ח, **אז** שהתחמש לך שר"ח פסק כרבנן. **אמר לו**, שהתחמשו לו שר"ח פסק כך, שסבר שר"ב"ל פסק כך.

אמר רביב"ל, **לרבי יהודה** שזמן תפילת מוסף עד שבע שעות, המאחר נקרא 'שבור', **וניי** ממועד אספתי ממך היוי' **וניי** לשון שבר **שתרגם רב יוסף** את פסוק זה בלשון שבר על מי שאיחר את הזמנים.

לר"א פסוק **למי** שאיחר זמן שחרית לאחר ד' שעות לרבי יהודה, **וניי** ממועד אספתי ממך היוי', **ומתפרש** בלשון צער 'דלפה נפשי מתווגה', **או לרוב"ב** מ"בתולותיה נוגות והיא מר לה'.

רב אויא לא חש בטוב ולא בא לשיעורו של רב יוסף שהתקיים בשבת לפני מוסף, **אבי** רצה שרב יוסף לא יקפיד, **ושאל את רב אויא** מדוע לא בא, אמר לו שהיה חלש, ולא אכל כיון שאמר **לו חובט** שאסור לטעום לפני מוסף, ולא הפתיל מוסף ביחיד קודם כדי שיוכל לטעום ולבא לשיעור, **מחמת דברי ר"ח** שאין להקדים פתילתו לשל ציבור. **אמר לו אבי**, שדברי ר"ח הם למי שנמצא בציבור, אסור לו להקדים, אבל אם בביתו יכול להקדים ולהתפלל. **פוסקת הגמ'**, **שאין הלכה כר"ה**, ומותר לטעום לפני מוסף. **ואין הלכה כרביב"ל** שאמר שאין לטעום לפני מנחה, אלא מותר לטעום לפני מנחה.

משנה, **רבי נחוניא בן הקנה** התפלל בכניסתו לביהמ"ד וביציאתו. וביאר לתלמידיו שמתפלל בכניסה שלא יגרם תקלה מחמתו. **ובציאה** מודה להקב"ה על חלקו. **בכניסתו התפלל**, יהי' מלפניך ד' אלקי שלא יאירע דבר תקלה על ידי ולא אכשל בדבר הלכה וישמחו בי חברי ולא אמר על טעם חוקי ולא על טעם חוקי ולא יכשלו חברי בדבר הלכה ואישמח בהם. **בציאתו התפלל**, מודה אני לפניך ד' אלקי ששמת חוקי מושבי בית המדרש ולא שמת חלקי מושבי קרות שאני משכים והם משכימים לדברי תורה והם משכימים לדבריהם בטלים אני עמל והם עמלים אני עמל ומקבל שכר והם עמלים ואינם מקבלים שכר אני רץ והם רצים אני רץ לחיי העולם הבא והם רצים לבאר שחת.

שרבי אליעזר חלה, נכנסו לבקר **ולבקשתם** ליחדם אורחות חיים כדי להגיע לעוה"ב, **א** היהוהר בכבוד חבריהם. **ב** ואל תרגילו בניהם רק במקרא [3]. **ג** שיהו בין תלמידי החכמים [4]. **ד** ותפילתו דעו לפני מי אתם עומדים.

שחלה רבי יוחנן בן זכאי, נכנסו תלמידיו לבקרו, התחיל לבכות, ושמתה מה ענין לבכי זה, **אמר להם** אם לפני מלך בשר ודם שאן כעסו ומשפטו לנצח ואפשר לישדו וכו' הייתי בוכה, **בודאי** לפני מלך המלכים, שמשפטו אמת וצוהי יוש' ב' דרכים ואינו יוש' ב' באוזה מהם, וכי לא אבכה. **ביקשו שיברכם, אמר להם** 'היי רצון שתהא מורא שמים עליכם כמורא בשר ודם', **התפללו**, עד כאן! **אמר להם**, הלוא יהיה כך, שהרי אתה שעובר עביה חושש מבני אדם שיראוהו ולא מחתה"ב. בשעה שמעל להיפטר, **אמר להם** שיפנו כלים מהבית מחשש טומאה אהל, והכינו כסא לחזקיהו המלך שבא ללוותו.

הארות

[1] בשלהי המעשה הובא בגמ' שאותו תלמיד הוא רבי שמעון בר יוחאי, ומדוע לא נזכר שמו אלא לבסוף. ע"י ביעוים על הדף. [2] בתנ"ה ושל, ביארנו שבשבת היה חוסף קרב בסמוך לתמיד. [3] ברש"י הביא עוד ביאור, שימנעו משחית ילדים. [4] ע"י מהרש"א ח"א את הקשר לענין הקודם.